

Stručni rad

USMENO VREDNOVANJE ZNANJA – DA ILI NE?

Alenka Domanjko Rožanc

Osnovna škola Markovci

Sažetak

Usmeno ocjenjivanje znanja jedan je od načina dobivanja ocjena i predstavlja sastavni dio pedagoškog procesa. Pogledi na to su različiti. Neki ističu niz prednosti, dok drugima znači neravnopravno tretiranje učenika i prisutnost subjektivnog zapažanja. Sasvim je sigurno da je ovo jedno od osjetljivih područja odgojno-obrazovnog procesa unutar školskog sustava za sve uključene: učitelja, učenika, te posljedično za roditelje. U članku se obrađuje tematika usmenog vrednovanja znanja u školi te različiti pogledi na to.

Ključne riječi: usmeno ocjenjivanje, pravilnik, prednosti, nedostaci, pogreške

1. Uvod

Ocjenjivanje znanja je prosuđivanje i vrednovanje iskazanog znanja pojedinačnih učenika nakon završetka razdoblja učenja i formaliziranje te procjene u ocjenama koje su formalno dogovorene (opisne, brojčane, verbalne) i imaju važne posljedice [6]. U Sloveniji poznajemo dvije vrste ocjenjivanja znanja, opisno i brojčano ocjenjivanje, ali poznajemo i nekoliko načina: usmeni, pismeni i praktični način ocjenjivanja.

Repnik navodi da je usmeno provjeravanje jedan od najstarijih i osnovnih oblika provjere i ocjenjivanja znanja, jer daje mogućnost da se učenikovo znanje provjeri sveobuhvatno i odjednom [2]. Ovo je ujedno i najteži oblik nastavnog procesa, jer zahtijeva posebnu i temeljitu pripremu od učitelja. Danas znanje najprije provjeravamo, te ga nakon toga ocjenjujemo. Potonje pokazuje učenikovo postignuće ciljeva odnosno standarda znanja prema nastavnom planu i programu. Tijekom desetljeća, pogled na usmeno ocjenjivanje se mijenjao. Danas se materija ocjenjuje tek kada se utvrdi provjerom, čime se smanjuje broj ocjena. Tijekom provjere znanja ne daju se ocjene, pa su provjera i ocjenjivanje dvije različite stvari, što je u prošlosti bilo drugačije.

Pravnu podlogu za provjeravanje i ocjenjivanje nalazimo u Pravilniku o provjeravanju i ocjenjivanju znanja te napredovanju učenika u osnovnoj školi. U članku 3. (PIS, 2021) objašnjena je njihova važnost: *provjeravanjem znanja prikupljaju se informacije o tome kako učenik ostvaruje ciljeve odnosno standarde znanja iz nastavnih planova i programa, ali ono nije namijenjeno ocjenjivanju znanja. Postizanje ciljeva ili standarda znanja iz nastavnih planova i programa učitelj provjerava prije, tijekom i na kraju obrade nastavnog sadržaja. Ocjenjivanje znanja je utvrđivanje i vrednovanje koje određuje u kojoj mjeri učenik postiže određene*

ciljeve ili standarde znanja iz nastavnog plana. Učitelj vrši provjeru znanja nakon obrade nastavnih sadržaja i provjere znanja iz tih sadržaja.

Naše razmišljanje o usmenom ocjenjivanju odnosi se i na drugačije oblike dobivanja ocjene: umjesto frontalnog (učitelj kao ispitivač, učenik kao onaj koji odgovara) možemo koristiti drugačije, nove oblike. Usmena ocjena može se dobiti za govorni nastup, prezentaciju plakata/referata, kao i komunikaciju u učionici odnosno aktivno sudjelovanje pojedinačnog učenika u nastavi, posebno s komunikacijskog stajališta, tekuće obavljanje zadataka i odnos prema predmetu.

2. Usmeno ocjenjivanje – što ocjenjivati?

Usmena komunikacija uključuje uzajaman odnos između dvaju ili više sudionika. Ključne aktivnosti pri tome su slušanje i usmeno saopćivanje. U školskoj praksi odvija se tako da učitelj postavlja pitanja, a učenik sluša, odaziva se, iznosi misao, dakle odgovara. Postoji nekoliko čimbenika koji utječu na to hoće li učenik (ispravno) odgovoriti na pitanje. Najvažniji je razumijevanje uputa. Učenici su u školi često neuspješni jer ne razumiju što se od njih zahtijeva [6]. Učitelj je taj koji uvijek mora provjeriti je li učenik razumio pitanje ili ne. Na komunikaciju učenika s učiteljem utječu i trema zbog javne komunikacije, slabo izražavanje, skroman vokabular, loš radni dan te koncentracija.

Kada govorimo o usmenom ocjenjivanju, važno je zapitati se što treba ocijeniti. Autori Blažič, Ivanuš Grmek, Kramar i Strmčnik [1] smatraju da je na prvom mjestu kognitivna komponenta odnosno znanje, koje uključuje osnovne pojmove, logičke i funkcionalne odnose te strukturu pojedinačne nastavne jedinice. Paralelno sa kognitivnom komponentom potrebno je ocjenjivati i praktičnu, što znači vrednovati učenikove vještine i spretnosti. Vrlo je važno razvijati odnosno ocjenjivati vrijednosnu komponentu: učenici trebaju uočiti vrednote koje utječu na njihovo izražavanje mišljenja, stavova i općenito na formiranje konstruktivnih odgovora. Treba uzeti u obzir i motivacijsko-emocionalnu komponentu koja uključuje interes za pojedini predmet i odnos prema njemu, radne navike učenika, marljivost i sl. O pojedinačnom učitelju ovisi kojoj će komponenti dati prednost, ali svakako su prve

dvije najčešće korištene: ocjenjujemo (teorijsko) znanje svake jedinice, a odmah nakon toga slijedi praktična strana. Kada sadržaj gradiva iz pojedinog predmeta dopušta drugačiju mogućnost dobivanja usmene ocjene, vrlo je dobrodošlo uzeti to u obzir. Na ovaj način učenici kojima treba više vremena za formuliranje odgovora i oni koji se teže pismeno izražavaju, dobivaju mogućnost da budu bolje (dobro) ocijenjeni.

Uz navedene komponente važna je i didaktička svrha usmenog ocjenjivanja. Uključuje usmeno izražavanje, poticanje kontinuiranog učenja, individualizaciju (prilagodbu pitanja, način razmišljanja) i davanje mogućnosti učenicima koji imaju poteškoće u pismenom izražavanju da svoja znanja pokažu na ovom mjestu.

2.1 Prednosti i nedostaci usmenog ocjenjivanja

Usmeno ocjenjivanje danas je predmet mnogih kritika, ali se dugo smatralo glavnim i najčešćim načinom ocjenjivanja. Prednost usmenog ocjenjivanja svakako leži u mogućnostima kontinuiranog pomaganja i usmjeravanja učenika od strane učitelja, što kod pismenog ocjenjivanja nije izvedivo. Na taj način učenik može dodatno objasniti i potkrijepiti gradivo, čime se učitelj još više uvjerava u njegovo (ne) razumijevanje. Kontakt između učenika i učitelja je osoban odnosno individualizacija je u prvom planu. Učitelj jako dobro poznaje pojedinačnog učenika i stoga zna kome su od učenika potrebni dodatno ohrabrenje, dodatno pitanje, usmjeravanje u formuliranju odgovora itd. Pri usmenom ocjenjivanju učenik vježba verbalno izražavanje i javno nastupanje.

Nedostaci usmenog ocjenjivanja imaju prednost pred usmenim oblikom i zato su često kamen spoticanja. Ako bismo željeli postići objektivnost u usmenom ocjenjivanju, morali bismo svim učenicima postavljati potpuno ista pitanja, što je u razredu nemoguće. Nemoguće je da sva pitanja budu ista po svojoj težini. Učitelj stoga mora pripremiti pitanja različite težine. Događa se da slabiji učenik dobije lakše pitanje i bude dobro ocijenjen, kao i obrnuto: dobar učenik dobije teže pitanje i posljedično lošu ocjenu. Veliku ulogu igra i subjektivnost. Učitelj može na učenika gledati kao na nekoga tko mu je/nije drag, što je naravno veliki nedostatak. S druge strane, neki učenici će mirno podnijeti usmeno ocjenjivanje, dok će za druge to predstavljati stres ili strah od javnog nastupa. Nedostaci koji dodatno prate usmeno

ocjenjivanje su: premalo vremena odnosno neekonomičnost (usmeno ocjenjivanje u prosječnom razredu traje sigurno 10 školskih sati, pri čemu je potrebno razmišljati o drugim učenicima i dati im zaduženja), izloženost učenika tijekom usmenog odgovaranja u razredu, trema.

2.2 Pogreške pri ocjenjivanju znanja

Jurman [5] predstavlja tri vrste pogrešaka koje se javljaju pri ocjenjivanju znanja, a kojih mi kao pedagoški djelatnici možda uopće nismo svjesni.

Prvu skupinu sačinjavaju opće pogreške, drugu posebne i treću anomalije. Opće pogreške pojavljuju se u radu gotovo svakog učitelja. Jurman spominje osobnu jednačinu, koja je odraz zahtjevnosti učiteljevog odnosa prema svijetu i radu. U praksi se to odnosi na »stroge« i »blage« učitelje. Prvi imaju visoko postavljene kriterije te je odlična ocjena u njihovom radu s učenicima rijetka pojava, dok je kod drugih upravo suprotno. Među opće pogreške spada i 'halo efekt', koji je potpuno neprikladan i pogrešan način ocjenjivanja: učitelj ocjenjuje na temelju osobnih karakteristika učenika, (ne)simpatičnosti i socijalnog statusa učenika. Pogreška u radu učitelja ocjenjivača pojavljuje se također pri usporedbi među učenicima vršnjacima i prilagođavanju standarda znanja. Posljedično iza istog znanja ne stoji ista kvaliteta.

Drugu skupinu sačinjavaju posebne pogreške, koje ovise o učiteljevoj osobnosti odnosno karakteru. Ocjenjivanje se stoga može odvijati na diskriminatoran način. U ovom slučaju učitelj ima razred podijeljen u dvije skupine prema svom, oblikovanom gledištu. Neosjetljiv način znači da učitelj razlikuje između nedovoljne i dovoljne ocjene, a ostalo znanje učenika "ne vidi". Riječ je o utjecaju njegovog trenutnog raspoloženja i posljedično pretjerane diferencijacije. Prestrog način ocjenjivanja podrazumijeva raspon ocjena od nedovoljne do dobre, jer ovakav učitelj ima izrazito visoke kriterije. Disciplinsko ocjenjivanje je kazna za ponašanje, a ne za znanje (najčešće se izražava nenajavljenim ocjenjivanjem i nižim ocjenama, ali pogađa one koji imaju poteškoća u učenju). Upravo suprotan način naziva se inflacijski, jer učenik zbog pritiska vodstva odgojne ustanove snižava kriterije te su na taj način i slabiji učenici ocijenjeni jako dobro odnosno dobivaju više ocjene. Zadnji način je

naročito blag, a najčešća ocjena je 4 (vrlo dobro). Ovakvi učitelji imaju 'labave', nepostojeane vrijednosti te prije svega nisu dovoljno kritični u svom radu.

Među anomalije kao treću vrstu pogrešaka pri ocjenjivanju ubrajamo učiteljevo nezadovoljstvo odgojno-obrazovnim radom te materijalnim i socijalnim stanjem. Ovakav učitelj se nedovoljno pripremi na nastavni proces, vrlo brzo i površno obavlja svoje radne dužnosti i manje vremena posvećuje utvrđivanju znanja. Posljedice su negativne ocjene.

3 Alternativni načini usmenog ocjenjivanja

Kada razmišljamo o pogreškama koje svaki učitelj nesvjesno može napraviti u svojoj pedagoškoj praksi, pitamo se može li usmeno ocjenjivanje biti drugačijeg oblika od dijaloga. Vjerujemo da se za usmenu ocjenu odnosno umjesto nje mogu uzeti u obzir i drugi oblici.

- govorni nastupi (učeniku se zadaje da odabere pojedinačno poglavlje, odlomak iz nastavne jedinice/djelo određenog autora i sl., pri čemu on/ona prema uputama pripremi govorni nastup. U tom se slučaju usmenom ocjenjivanju dodaje udio pismenog i pročitano dijela, jer će učenik prvo morati pročitati sadržaj, zatim ga pripremiti pismeno, naučiti, a nakon toga usmeno predstaviti. Govornim nastupima može se smatrati i prezentacija referata/plakata.).
- proizvod grupnog rada / projektni učenički rad odnosno djelo (uzimamo u obzir aktivnost učenika u stvaranju proizvoda, njegovu samoinicijativnost, ulogu u podjeli zadataka, bilo da je inicijator ili samo slijedi upute drugih...).
- igranje uloga (učenik preuzima ulogu nekog drugog – njegove emocije, razmišljanje, govor. On igra ulogu, pokazujući pritom određeni stupanj znanja, jer će ta uloga biti dio pripremljenog sadržaja za ispitivanje).
- glasno čitanje odabranog odlomka, verbalno (govorno) objašnjenje uočenih elemenata popraćeno pitanjima učitelja, postavljanje u vremenski okvir, žanrovsko određenje (promatramo glatkoću čitanja, poznavanje teme, njezine karakteristike itd.).

- izvještavanje o svim fazama obavještanja tijekom pripreme na govorni nastup (od plana do realizacije).

Ilc i Milekšič u Evaluaciji ocjenjivanja [2] npr. u nastavi povijesti predlažu pismeni i usmeni način ocjenjivanja: »Ocjenjuju se također seminarski radovi, referati, plakati, vježbe u radnoj bilježnici, domaći zadaci, radni listovi, izvještaji s ekskurzija, izvještaji s posjeta izložbama, portfelj, rad u skupini.« Slično je i u nastavi kemije i fizike (2020, 8), gdje učitelj pri utvrđivanju usmene ocjene može uzeti u obzir eksperimentalni rad, projektni rad, proizvode, izvještaje, seminarske radove. Pritom ni u nastavi sociologije nije ništa drugačije (2020, 10).

3.1 Primjer prijedloga za usmeno ocjenjivanje u nastavi slovenskog jezika

Kao i kod ostalih predmeta, za usmeno ocjenjivanje potrebno je izdvojiti više školskih sati. Praksa pokazuje da je teško usmeno ocijeniti više od dva učenika po nastavnom satu. Ponekad je možda moguće ocijeniti i tri učenika, ali svakom od pojedinačnih ocjenjivanja moramo se temeljito posvetiti. Pritom se trebamo pobrinuti o tome da i ostali učenici u razredu imaju zadatke koje će obavljati tijekom sata. Repnik [3] predlaže tri kategorije iz predmeta fizika, koje se mogu prenijeti i na druge predmete. Tako prvu od njih naziva opisno-teorijsko pitanje: kod ovog pitanja naglasak je na kvaliteti usmene komunikacije, budući da učenik točno i sustavno opisuje odabranu pojavu.

U nastavi slovenskog jezika učenik u sklopu ove kategorije opisuje pravila pojedine jezične jedinice i dodaje joj pravila ili opisuje odabrano književno razdoblje, život i djelo pojedinog autora ili njegovo djelo.

Aplikativno-problemsko pitanje predstavlja drugu kategoriju, koja zahtijeva što samostalnije rješavanje zadataka po koracima. U slovenskom jeziku to se može odnositi na rješavanje jezičnih zadataka, npr. s područja rečeničnih članova ili određivanja pojedinih vrsta riječi. Eksperimentalno pitanje, kao treća kategorija u području fizike, zahtijeva izvođenje i komentiranje fizikalnog pokusa, a provjeravaju se vještine i spretnosti, odnosi prema predmetu i obrađivanoj materiji.

U nastavi slovenskog jezika možemo ocijeniti tekuće obavljanje zadataka, odnos prema predmetu, izražavanje mišljenja, npr. o čitanju kod kuće.

Na temelju toga možemo formirati konkretan 'trio' odnosno tri pitanja za usmeno ocjenjivanje u nastavi slovenskog jezika. Odabrali smo gradivo 8. razreda osnovne škole.

a) opisno-teoretsko pitanje:

Predstavi život i djelo Ivana Tavčara.

b) aplikacijsko-problemsko pitanje:

Pronađite stilski obilježene riječi, ispišite ih i dodijelite odnosno odredite im stilske neobilježene riječi.

c) eksperimentalno pitanje:

Je li vam se sviđjela domaća lektira, zbirka crtica Među planinama (zbirka črtic Med gorami?) Što te je posebno inspiriralo? Obrazloži (potkrijepi razlozima)!

4. Zaključak

Usmeno ocjenjivanje u praksi predstavlja za pedagoškog djelatnika "osjetljiv" dio pedagoškog rada, jer se za njega uvijek treba temeljito pripremiti, a da pri tome još uvijek može naići na mnoge prepreke koje smo naveli u gornjim redovima. Stoga smo pružili nekoliko prijedloga odnosno alternativa usmenom ocjenjivanju znanja, koje mogu zamijeniti klasični dijaloški način.

Naravno, spomenuti način će i dalje biti često korišten, ali predlažemo i druge oblike te dodatno ističemo aktivno sudjelovanje učenika kojeg je sve manje u današnjoj školskoj praksi.

Neosporno je da kriteriji uspješnosti predstavljaju temelj svega i moraju biti jasni te javni, jer ih učitelj mora utvrditi već u godišnjoj pripremi za nastavni rad. Kako će ih pojedinačni učenik postići ovisi o njemu samom odnosno njegovom vlastitom radu i zalaganju.

5. Popis literature

- [1.] Magajna, M. (2014). Ocenjevanje pri predmetu družboslovja v 4. razredu. Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani.
- [2.] Rutar Ilc, Z., Milekšič V. (2020). Evalvacija ocenjevanja v prenovljenih programih. Ljubljana, Center za poklicno izobraževanje.
- [3.] Repnik, R. (2013). Ustno preverjanje in ocenjevanje znanja v osnovni šoli. v: Posodobitve pouka v osnovni šoli. Fizika. Ljubljana, Zavod RS za šolstvo, str. 16–24.
- [4.] Irena Perenič (2001). Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja v šolski praksi, v Vzgoja in izobraževanje, revija za teoretična in praktična vprašanja vzgojno-izobraževalnega dela. Ljubljana, Zavod RS za šolstvo, let. 32, št. 1, str. 13–14.
- [5.] Jurman, B. (1989). Ocenjevanje znanja. Selekcija ali orientacija učencev. Ljubljana: DZS.
- [6.] Žakelj, A., Borstner, M. (2012). Razvijanje in vrednotenje znanja. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Mrežne stranice:

Pravno-informacijski sistem. Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli. URL:

<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV11583> (3. 11. 2021)